

postavlja naš pisac, kao da je njime vjerniku zauvijek zatvorio usta, nije zapravo nimalo originalno. Teolozima je bilo poznato, oni su ga rješavali i riješili već prije hiljada godina. Neka na nj odgovori još sv. Augustin, pisac četvrtoga stoljeća: »Evo, odgovaram onome, koji pita: što je radio Bog prije nego je stvorio nebo i zemlju? A moj odgovor ne glasi onako, kako je tobože netko nekoć u šali odgovorio, da bi se ugnuo teškom pitanju: ‚Pripremao je‘, rekao je, ‚pakao onima‘ koji kopkaju po tim dubokim stvarima...‘ Tako ja ne odgovaram... Ako pak komu zaluta vjetrenjasta mašta u predodžbe vremenâ prije stvaranja pa se čudi, zašto si ti, Bože, svemogućí, stvoritelju neba i zemlje, koji si sve stvorio i koji sve uzdržavaš, prije nego si izveo svoje veliko djelo, bezbrojne vjekove mirovao, neka se probudi i promisli, kako je pogrešno njegovo čuđenje. Jer, kako bi bili mogli proći neki bezbrojni vjekovi, ako ih ti nisi prije stvorio, ti, koji si svim vjekovima prauzrok i stvoritelj?... Prije neba i zemlje nije bilo nikakva vremena, — čemu onda pitanje: što si tada radio? Ta, kada nije bilo vremena, ni »tada« nije moglo biti... Ni u jedno vrijeme dakle nije bilo, a da ne bi već nešto stvorio, jer si sam stvorio vrijeme. I nikakva vremena nisu vječna kao što si ti, jer ti ustraješ u vječnoj istosti. Kada bi pak i vremena ustrajala, ne bi bila vremena« (**Aurelii Augustini Confessiones**, poslovenio Anton Sovrè, Celje, Mohorjeva družba, 1932, str. 187/188).

Preveo Božidar Šantić DI

Janez Janžekovič

NOVA STRUJANJA U SUVREMENOJ TEOLOGIJI

II SINTEZA

Pošto smo otkrili duhovno korijenje nove teologije (v. »Crkva u svijetu« 2/1968, 23-32), bit će nam lakše upoznati i njezine plodove, bili oni gorki ili slatki. To činimo u ovoj sintezi.

Teodiceja

Temeljno pitanje svake religije i teologije jest opstanak Božji.¹ Mnogi moderni teolozi stavljaju u pitanje snagu Tominih »5 putova« do spoznaje Boga ili ih sve svode na dokaz »ex contingentia«. Poneki, osobito među protestantima, povode se za mišljenjem, da Bog kao takav uopće ne može biti objekt znanosti.

U novije vrijeme dokazi za opstojnost Božju traže se na iracionalnim putovima (u stilu Pascala, Dostojevskog, Kierkegaarda, Newmana itd.^{1a}). Intuicionizam, filozofija vrednota, fenomenologija i egzistencijalizam opet se javljaju, više ili manje modificirani, na pozornici teodiceje. Imanentni-

¹ Murray John C., *Das Gottesproblem gestern und heute*, Herder 1965.

^{1a} Schmucker Josef, *Die primären quellen des Gottesglaubens*, Herder 1967.

stički, psihološki i deontološki dokazi dolaze u prvi plan (svijest slobode, težnja za srećom, osjećaj tjeskobe, volja za dobrom i sl.).

Suvremeni teolozi² žele pristupiti Bogu antropološki i personalistički. Primjera radi spomenut ću najnoviju katoličku dogmatiku pod naslovom »Mysterium Salutis«.³ U njoj nema poglavlja o dokazima za opstojnost Božju, kao što je to do sada uvijek bio običaj. Mjesto toga čitamo »Der Zugang zur Wirklichkeit Gottes« (pristup Božjoj stvarnosti), a kao podnaslov stoji »Vom menschlichen Du zu göttlichen Du« (od ljudskog Ti k Božjemu Ti).

Nizozemski teolog, obraćenik W. H. van de Pol⁴ drži, da je stara teologija bila obuzeta intelektualističkom brigom oko spoznaje Boga (Gotteserkenntnis), nova teologija (uglavnom protestantska) egzistencijalnom potrebom vjere u Boga (Gottesglauben), a najnovija eshatološkom preokupacijom očekivanja Boga (Gotteserwartung). Glavna nota suvremene teologije jest njezin antropocentrizam (Johann Metz). Sva je prožeta rješavanjem odnosa Bog-čovjek (Karl Rahner) i okrenuta prema nesigurnoj i ugroženoj čovječjoj budućnosti (Jürgen Moltmann).

Nekima se Bog ukazuje kao jedino razjašnjenje zagonetke, koja se zove Evolucija (Rabut). I teološka znanost zna za svoju evoluciju. Dok se prije, osobito u skolastici, znalo »sve o Bogu«, kasniji teolozi bili su skromniji i skeptičniji, pa su počeli govoriti o »nedokučivosti« Božjoj, a zatim o »neizrecivom« i »nepoznatom« Bogu. Za njih je nastao problem izražavanja ili govora o Bogu (Aussageproblem), a kao rezultat nastala je tzv. »theologia negativa« i njoj slična »dijalektička teologija«. Najzad, suočeni s ateističkom poplavom, pišu o »sakrivenom« i »odsutnom« Bogu te, napokon, i o »mrtvom« Bogu. Tako se rodila tzv. »Gott-ist-tot-Theologie«.⁵

Parolu o smrti Božjoj izbacio je najprije Nietzsche u »Zaratustri«.⁶ Među teozolima prvi ju je prihvatio njem. protest. pastor Dietrich Bonhoeffer.⁶ Potresen praktičkim ateizmom masa posumnjao je, da li je čovjek religiozno biće i počeo zastupati »areligiozno kršćanstvo«. Tvrdi, da se Bog može opet otkriti i svesti samo u ljudima. Kršćanski živjeti znači »biti-za-druge«. Bonhoefferove ideje jalko su se dojmile pastora Paula Tillicha, koji je i sam bio pastorski sin. On ih je poslije — pobje-gavši pred nacistima — prenio u Sjevernu Ameriku.⁷ Neki tamošnji prot. teolozi objeručke su ih prihvatili.⁸ Tako npr. G. Vahanian, koji govori o pseudokršćanstvu i pokršćanskoj epohi⁹; P. van Buren, za kojega ni

² Schilling S. Paul, *Contemporary continental theologians*. Abingdon Press, Nashville 1966.

³ Zamišljena u 5 svezaka. Dosada izišla 2 sveska u nakladi Benzinger (Köln i Einsiedeln), 1965. Skupni rad nekolicine istaknutih teologa.

⁴ »Auf dem Weg zu einem verantworteten Gottesglauben« (Stimmen der Zeit, br. 10, 1967, st. 247).

⁵ Miller W. R., *The new Christianity. An anthology of the rise of modern religious thought*. Delacorte Press, New York 1967. Bent Ch. W., *The death-of-god-movement*. Herder and Herder, N. York 1967.

⁶ Angažirani antinacista, uhapšen i bačen u logor, obješen od hitlerovaca 9. IV 1945.

Zimmermann W.-D., *I knew D. Bonhoeffer*. Harper, N. York 1967.

⁷ Phillips J. A., *Christ for us in the theology of D. Bonhoeffer*. Harper, N. York 1967.

⁸ Tillich Paul, *Gesammelte Werke*. U 11 svezaka.

⁹ Beardslee W. A., *America and the future of theology*. Philadelphia 1967.

¹⁰ Vahanian Gabriel, *The Death of God*. New York 1961.

sama riječ Bog više nema smisla¹⁰; W. Hamilton, kojemu je i svetost postala profana¹¹; Th. Altizer, kojega smatraju pjesnikom i prorokom »ateističkog kršćanstva«¹²; H. Cox, koji je vjeru potpuno sekularizirao i politizirao.¹³ U Evropi misao o smrti Božjoj nanovo je oživio i popularizirao anglikanski biskup J. Robinson. On, zapravo, nije teolog, ali je izvrstan eklektik te se znao poslužiti idejama mnogih suvremenih bogoslova, a najviše se poziva na Bonhoeffera, Tillicha i Bultmanna. Zastupa sekularizirano kršćanstvo, profanu svetost i antropološku teologiju. Za njega Bog živi »incognito« i može se naći jedino među braćom ljudima.¹⁴

Navedeni teolozi (zanimljiva stvar: svi protestanti) duboko su potreseni »odsutnošću i šutnjom Božjom« i bolnim otkrićem masovnog otpada kršćana od vjere, ali kao da se na neki način raduju nevjeri, da bi se »prava vjera« bolje pročistila i jače zasjala. *Oni vjeruju u Boga, za njih Bog zapravo nije umro, ali su umrli naši krivi pojmovi o njemu. Kao što su dolaskom mladog kršćanstva nekada »umirali bogovi«, tako danas u »ishlapljenom« kršćanstvu umire »krivi Bog« (Vahanian). Oni hoće da se pod svaku cijenu akomodiraju današnjem svijetu i suvremenom čovjeku, prihvaćaju njegove pojmove o »mrtvom Bogu« kao metodu pomoću koje mu žele otvoriti oči za »ispravno shvaćanje« Boga.*

Jedna simpatična crta ujedinjuje sve predstavnike teologije o smrti Božjoj, a to je veliko poštovanje i ljubav prema osobi Isusa Krista (ali za neke od njih on nije Bog).

Kristologija

Nova se teologija sve više orijentira u pravcu kristocentrizma. Izgleda kao da se Teo-logija pretvara u Kristo-logiju.¹⁵ Pri tome se svakako mora dozvoliti utjecaj sv. Pavla, ali nije isključeno, da to nije, barem indirektno i podsvjesno, posljedica teologije o smrti Božjoj. Ako je već Bog mrtav, onda nam kao posljednje sidro vjere ostaje divni i nenadmašivi lik Isusov. On nastupa u ime Božje i na prazno mjesto Božje.¹⁶ Glavnim predstavnikom kristocentrizma u teologiji može se smatrati protest. dogmatičar Karl Barth.¹⁷

Nakon prebrođene krize uslovljene teorijom o »Isusu povijesti i Kristu vjere« (Strauss,¹⁸ kritička i liberalna egzegaza, u novije vrijeme demitizacija¹⁹) nove teologe najviše zanimaju problemi o naravi Kristovoj. Kod toga se zapliću pitanja terminologije. Stare skolastičke pojmove o naravi (natura) i osobi (persona) teolozi žele prilagoditi (a neki ih

¹⁰ Van Buren Paul, *The secular meaning of the Gospel*. N. York 1966.

¹¹ Hamilton William, *The new Essence of Christianity*. N. York 1961.

¹² Hamilton W., *Radical Theology and the death of God*. New York 1966.

¹³ Altizer Thomas J. J., *The Gospel of Christian Atheism*. Philadelphia 1966.

¹⁴ Cox Harvey, *The secular City*. New York 1966.

¹⁵ Robinson John A. T., *Honest to God*. London 1963. — *The new Reformation*. London 1965.

¹⁶ Amberg E. H., *Christologie und Dogmatik*. Berlin 1966.

¹⁷ Sölle Dorothee, *Stellvertretung*. Stuttgart 1965.

¹⁸ Barth Karl, *Die kirchliche Dogmatik*. U 12 svezaka (1932—1959)

¹⁹ Strauss David F., *Der Christus des Glaubens und der Jesus der Geschichte*. 1865.

²⁰ Zahrnt Heinz, *Die Sache mit Gott*. Piper V. München 1966, str. 326—381.

sasvim zabacuju) novim psihologističkim, personalističkim i evolucionističkim shvaćanjima današnje filozofije. Pitaju se, kakva je bila ja-svijest Isusova (skotisti, de Basly, Parente), u čemu se sastojalo njegovo ljudsko i božansko znanje (Guttwenger, Rahner), u kolikoj mjeri je uživao »visionem beatificam« (Galtier). Neki katol. teolozi (Rahner, Schnackenburg, Vögtle) misle, da bi se formula o dvije naravi i jednoj osobi mogla suvremenije izraziti,²⁰ pojedini protestanti je zabacuju (Käsemann, Pannenberg, Gogarten), a drugi opet o njoj šute. Sve se više zastupa staro skotističko stanovište, da je utjelovljenje kruna i svrha čitava stvaranja, te da mu naše otkupljenje nije bilo primarna svrha.²¹ Sav svijet i čitava materija, prolazeći fazama biogeneze, antropogeneze i noogeneze, razvija se u pravcu točke Omega, koja je Krist (Teilhard de Chardin).²²

Sve se više ističe »kozmička« i »uskrsna« dimenzija Kristova poslanja.²³ Apokaliptika i eshatologija dominiraju kristologijom.²⁴

Eklezijologija

Eshatologija dominira u posljednje doba također i eklezijologijom. *Crkva ne predstavlja ostvareno kraljevstvo Božje na zemlji i, uza svu svoju svetost, ne prestaje biti »Crkvom grešnika«* (Rahner). »*Status viae*« njezina je bitna oznaka. Personalističko raspoloženje teologa, koje u Crkvi vidi »narod Božji«, pobijedilo je na II vatik. saboru (»Lumen gentium«). Crkva se vrednuje kao »vidljiva prisutnost istine i ljubavi Božje«,²⁵ kao temeljni »prasadakrament«,²⁶ Izreka »extra Ecclesiam nulla salus« ne tumači se više preusko, ističe se mogućnost spasenja za sve ljude, široko se uzima pripadnost Crkvi, dozvoljava se postojanje »anonimnih kršćana« (Rahner), a ostalim kršćanskim zajednicama priznaje se »eklezijalni element« (»vestigia Ecclesiae«). Poslije Koncila struja ekumenizma ovladala je čitavim kršćanstvom, tako da prijeti i opasnost irenizma, na koju je upozoravao još Pio XII (»Humani generis«).

Svi teolozi priznaju i vole Crkvu.²⁷ Njezina uloga raste i u očima protestanata. Ovo stoljeće nazvano je baš od njih »stoljećem Crkve«. ²⁸ Ni najkritičniji teolozi ne žele biti šizmatici, traže crkvenu zajednicu.²⁹ U Crkvi ih najviše smeta »institucionalizam« i »juridizam«, htjeli bi u njoj vidjeti nove strukture.³⁰ Neki u toj kritici pretjeravaju (Küng,³¹ naš

²⁰ Koliko je meni poznato, jedini katol. teolog, koji sumnja u božanstvo Kristovo, jest holand. augustinac A. Hulsbosch, koji je potpuni evolucionist i ne dozvoljava nikakav dualizam. (v. »Tijdschrift voor theologie«, br. 6, 1966, str. 250—273).

²¹ Kolping Adolf, *Katholische Theologie gestern und heute*. Schünemann, Bremen 1964, str. 284.

²² Teilhard de Chardin, *Oeuvres. Le Phénomène Humain*. Seuil, Paris 1955. — *La place de l'homme dans la nature*. II. Ed. Albin Michel, Paris 1966.

²³ Riedlinger Helmut, *Die kosmische Königsherrschaft Christi*. Concilium, br. 2. g. 1966.

²⁴ Pannenberg Wolfhart, *Grundzüge der Christologie*. Gütersloh 1964.

²⁵ Rahner K., u *Handbuch der Pastoraltheologie*. Sv. I. Herder 1964, str. 121.

²⁶ Semmelroth Otto, *Die Kirche als Ursakrament*. II Aufl. 1955.

²⁷ Powel John, *The mystery of the Church*. Bruce, Milwaukee 1967.

²⁸ Groot Jan, *Mondo e sacramento*. (Concilium, it. 1, 1968, str. 67.)

²⁹ Vidi npr. članak H. de Lubaca u »Crkvi u svijetu« br. 5, 1967.

³⁰ Dibelius Otto, *Das Jahrhundert der Kirche*. Berlin 1927.

³¹ Iznimka je engleski teolog Charis Davis. On je svršetkom 1966. otpao od Crkve (i oženio se).

³² Küng Hans, *Strukturen der Kirche*, 1962, i *Die Kirche*, 1967.

³³ Mladi švicarski svećenik, profesor teologije na sveučilištu u Tübingenu, Zapadna Njemačka.

Illich,³² Adolfs³³). Inzistira se na »duhu« protiv slova u Crkvi, na »karizmi« protiv struktura, na »proroštvu« protiv učiteljstva. Odbija se podjela Crkve na »docens« i »discens«, nastoji se demitizirati svećenički red i služba (Klostermann), ističe se uloga laika u životu Crkve (Congar).³⁴ Naglašuje se koncilijarnost uprave, kolegijalnost episkopata (što je II vatikanski i prihvatio), oštro se kritizira centralizam rimske kurije. Ima aluzija na »preuveličavanje« papinskog primata i infalibiliteta (pogotovo u ekumenskim krugovima). Neki su pozdravili uvođenje đakonata kao stalne službe, a drugi u tome vide novu klerikalizaciju i zapostavljanje laika. Sasvim ispravno se valorizira »diakonalni« značaj hijerarhije (Congar, Gauthier, Spiazzi, Karrer).³⁵

Sv. pismo

Djelatnost teologa veoma je živa osobito na polju bibličistike. Prvi poticaj za to bio je apologetske naravi: obrana od liberalno-kriticističke egzegeze. K tome su pridošli još i kerigmatički (potrebe propovjednika i kateheta), ekumenski (primjer protestanata) i naučni ciljevi. Izvanredno jak impuls za biblijski studij predstavljala su Qumranska otkrića (1947). Za katol. bibličiste imala su presudnu važnost dva crkvena dokumenta: enciklika Pija XII »Divino afflante Spiritu« (1943) i Instrukcija Biblijske komisije (AAS 56, 1964, st. 712), u kojima se katolički teolozi potiču na slobodno istraživanje Biblije.

Metodički³⁶ su jako pomogla potpunom razvitku biblijskih znanosti tri suvremena pristupa Bibliji: 1. historijsko-kritička metoda, 2. morfološka metoda (Formgeschichtliche Methode), 3. Entmythologiesierung Theorie. Historijsko-kritička metoda bacila se na istraživanje historiciteta sv. knjiga i na njihovu tekstualnu kritiku (De Vaux, Benoit, Zerwick, Lyonnet, Schlier, Leon-Dufour, Guillet, Schnackenburg, Mussner, Vögtle itd.). Pioniri su bili i opet protestantski teolozi. Morfološka metoda ili »Formgeschichtliche Methode« (H. Gunkel, M. Dibelius)³⁷ promatra Sv. pismo kao književno djelo, u kojem su prisutne razne literarne forme (genera litteraria) onoga doba: historijski izvještaji, legende, poeme, poslovice, proštva, paralele, parabole, logia, Ich-Worte, alegorije, pouke, liturgijske i katehetske formule i sl. Individualnim ili kolektivnim redakcijama ti su razni oblici bili grupirani oko jedne ličnosti ili historijske epohe u jednu knjigu ili seriju knjiga. Posebna varijanta ove teorije jest tzv. »Traditionsgeschichtliche Methode« (N. Noth). Najveću zabunu i uzbunu izazvala je Bultmannova »Entmythologiesierung Theorie«.³⁸ Bultmann drži, da su

³² Msgr Ivan Illich, porijeklom Splitsanin, državljanin SAD, jako naobražen. Živi u Cuernavaca, Mexico, gdje upravlja jednim institutom za odgoj misionara za Juž. Ameriku.

³³ Robert Adolfs, Holandanin, bivši bankovni činovnik, sada prior augustinskog samostana u Eindhovenu. Knjige: »Die Kirche ist anders«, Styria, Graz 1965. i »Wird die Kirche zum Grab Gottes«, Styria, Graz 1967 (druga je osobito revolucionarna).

³⁴ Congar Yves, *Jalons pour une théologie du laïcité*, Ed. II Paris 1964. — *Vraie et fautive réforme dans l'Eglise*, 1950.

³⁵ Karrer Otto, u *Theologie heute*. Beck Verlag, München 1959, str. 115—130.

³⁶ Lohfink Norbert, *Bibelauslegung im Wandel*. Knecht, Frankfurt 1967.

³⁷ Dibelius Martin, *Die Formgeschichte des Evangeliums*. II Aufl. Tübingen 1933.

³⁸ Bultmann Rudolf, njemački luteranac, umirovlj. profesor u Marburgu. Nagovijestio svoju teoriju u djelu *Neues Testament und Mythologie*, 1941.

Smart James D., *The divided mind of modern theology*. K. Barth and R. Bultmann. Philadelphia 1967.

* God. 1968 istupio iz augustinskog reda i ja se
 navedeno, pravit njegovu eg. artemis istin (Sofia
 Coll. Ind. br. 313/1968, str. 16).

se evanđeoski pisci, u želji da istaknu božanski značaj Isusov, poslužili literarnim oruđem ondašnjega vremena: mitovima i legendama (djevičansko začeće, čudesno rođenje i djelovanje, uskrsnuće, uzašašće).³⁹ Time bi oni bili zamaglili historicitet Isusove osobe. Da Krista možemo približiti poimanju modernoga čovjeka, moramo »demitizirati« Sv. pismo. Bultmannova teorija stavlja u sumnju historijski značaj Evandjelja, jer bi ono bilo, tobože, samo svjedočanstvo vjere prvih kršćana, a ne odraz stvarnih događaja.⁴⁰

Iz bezbrojnih egzegetskih kontroverzija⁴¹ može se nazreti slijedeće: Biblija je zaista Riječ Božja, ali odjevena u ruho ljudske riječi. Zato se ona mora postaviti u okvire izražajnih mogućnosti i mentaliteta onoga vremena, u kojem je nastala. Premda počiva na povijesnim činjenicama, ona ipak nije povijest, nije kronika, niti kakav dokumentarni prikaz u stilu moderne povijesti.⁴² Sv. pismo ima isključivo kerigmatičku svrhu i ujedno je svjedočanstvo vjere svojih auktora. U Bibliji nalazimo i fakta i njihovo tumačenje, ali nismo uvijek u stanju razlučiti jedno od drugoga. Važno je otkriti svrhu (scopus) pojedinih knjiga i njihovih dijelova (perikopa). Oblik i formulacija dolaze na drugo mjesto. Mi ne znamo, da li su uvijek doslovno citirana »ipsissima verba« biblijskih lica.⁴³ Poneka čudesa vjerojatno spadaju u »književne rodove«.

I pitanju auktorstva sv. knjiga pristupa se drugačije nego do sada. Sv. pisci naime nisu auktori u današnjem smislu riječi.⁴⁴ Većinom su to anonimni redaktori prethodno pisanih dokumenata i usmenih predaja (izvori, Quellen-Theorie). Vjerojatno je prvi pisani dokument St. zavjeta bio dekalog ili ugovor Saveza (Izl. 20).⁴⁵ U doba kraljeva bile su redigirane svećeničke predaje (Jahvist) i kraljevske kronike. Pri koncu kraljevstva (na sjeveru »Elohist«) i u sužanjstvu nastale su proročke knjige. Poslije oslobođenja napisane se ostale sv. knjige te je čitav St. zavjet dobio svoju konačnu redakciju.

Kod Evandjelja bibličari razlikuju tri razvojna stadija (Život i rad Isusov, apostolska usmena kateheza, pisanje Evandjelja) i dva sadržajna sloja (historijski i kerigmatski). Najstariji dijelovi N. zavjeta pisma su sv. Pavla. Kako je Matejevo originalno aramejsko evanđelje nestalo, Matkovo se smatra najstarijim, a Ivanovo posljednjom knjigom N. Z. Srčika je Evandjelja kateheza o smrti i uskrsnuću, a ostalo je pridošlo kasnije.⁴⁶

³⁹ Istočnjaci vole legende, mitove, parabole. Za razliku od suvremenog zapadnjaka oni se ne brinu za »historiju« događaja, već za njegov »smisao«. Stoga se i sam Isus često služio pričama.

⁴⁰ Reimisch Leonhard (Hrsg), *Theologen unserer Zeit*. Beck, München 1965.

⁴¹ Naročito živa borba oko Sv. pisma vodi se kod protestanata. Kao ustuk profesorskoj egzezezi nastao je vjerski pokret »Kein anderes Evangelium« (Nikakvo drugo Evanđelje).

⁴² Schubert Kurt (Hrsg), *Der historische Jesus und der Christus unseres Glaubens*, 1962.

⁴³ Npr., značenje riječi »križ« apostoli nisu mogli razumjeti prije uskrsnuća. Vjerojatno je Isus nije ni upotrijebio, premda mu je evanđelist stavlja u usta. No sigurno je upotrijebio neki slični izraz, koji odgovara pojmu križa.

⁴⁴ Deissler Alfons, *Das Alte Testament und die neuere katholische Exegese*. II Aufl. Herder 1964, str. 22.

⁴⁵ *Wörterbuch zur biblischen Botschaft*. Herder 1964, st. XVIII.

⁴⁶ Neuenzeit Paul, *Kleine Bibelkunde zum Neuen Testament*. München 1966.

Svojom najvažnijom zadaćom današnji teolozi smatraju stvaranje jedne solidne biblijske teologije i etike.⁴⁷

Dogmatika

Pored bibliologije od svih ostalih bogoslovnih disciplina novom je teologijom najviše pogodena dogmatika, kako smo to već mogli vidjeti u kristologiji i ekleziologiji. Teolozi ističu, da je pojam dogmatizma u Crkvi novijeg datuma. Sv. pismo, doduše, zna za dogmu, ali u sasvim drugom značenju.⁴⁸ Valja dobro razlikovati pojmove: vjera, dogma, teologija. I dogma ima svoju povijest, jer je nastala u specifičnim prilikama (hereze, polemike) i uglavnom zbog apologetskih razloga. Vrlo se inzistira na distinkciji između sadržaja (biti) i formule (riječ) dogme. Katol. teolozi priznaju nepromjenljivost biti, ali ne i formulacije dogme.⁴⁹ Nije isto »komentar« (značenje u kontekstu vremena, kad je nastala) i »interpretacija« (značenje za nas danas) dogme.⁵⁰ Ako bi se išlo u ovakvu »interpretiranju« u skrajnost, dolazimo u opasnost dogmatskog relativizma, a njega »Humani generis« osuđuje.⁵¹

Noviji teolozi ne vide nikakve prepreke između dogme o stvaranju svijeta i teorije evolucije (Rabut, Chardin, Hulsbosch, Overhage, Rahner i dr.). U evoluciji svijeta (»produženo stvaranje«) još bolje otkrivaju mudrost i moć Stvoritelja.⁵² Ni čovječje tijelo ne mora biti izuzeto od evolucije (Hulsbosch, Overhage).⁵³ Katolički teolozi ne sumnjaju, da je duša stvorena od Boga, ali neki misle, da u tu svrhu nije bio potreban posebni Božji zahvat (Chardin, ako se on može nazvati teologom, kao da dozvoljava razvoj duha iz materije).⁵⁴ Ne ističu dualizam tijela i duše, a naglašuju jedinstvo čovjeka kao cjeline (što prihvaća i Novi holandski katekizam), pa tako postaje problematičnim način života ljudske duše poslije smrti.

Problem zla u svijetu moderni teolozi rješavaju također u vezi s istočnim grijehom, samo što tome daju drukčije tumačenje. O biti istoč. grijeha postoje različite teorije.⁵⁵ Vole ga nazivati »grijehom svijeta« (»peccatum mundi« u Ivan. Evandelju, 1, 29). Schoonenberg misli, da se nasljedni ist. grijeh (peccatum originale originatum) sastoji u općoj grešnoj situaciji čovjeka, a prvotni ist. grijeh (pec. orig. originans) u stvarnom grešnom

⁴⁷ Burke T. Patrick, *Künftige Aufgaben der Theologie* Hueber, München 1967. *Diskussion über die Bibel*, Grünewald V. Mainz 1964.

⁴⁸ Rahner—Lehman, *Wortgeschichte und Bedeutungswandel von »Dogma«*, Mysterium Salutis. I. Band. Einsiedeln 1965, st. 639—661.

⁴⁹ Scheffczyk Leo, *Kein Christentum ohne Dogma. Wahrheit und Zeugnis*. Patmos, Düsseldorf 1964, str. 194.

⁵⁰ Schoonenberg Piet, u tjedniku »De Tijd«, 10. i 17. XII. 1966.

⁵¹ Denz. XXXIII izd. 3883.

⁵² Bezić Zivan, *Novi hol. katekizam*. »Crkva u svijetu«, br. 6, 1967. str. 73.

⁵³ Overhage Paul, *Um das Erscheinungsbild der ersten Menschen*, Herder 1960.

Overhage—Rahner *Das Problem der Hominisation*. Herder 1961.

⁵⁴ North Robert, *Teilhard and the creation of the soul*, Milwaukee 1967. U tom duhu piše i o. Hulsbosch: »Das lebende Wesen ist nicht Materie plus Geist, sondern, wenigstens in einem bestimmten Sektor seiner Leiblichkeit, geistige Materie« (cit. Orbis Cath. 4, 1967, 177).

⁵⁵ Frančić Frane, *De peccato originali* (izvještaj na skotističkom kongresu u Oxfordu). Vjesnik bisk. splitske, br. 4/1966, dodatak.

De Rosa Peter, *Christ and original sin*. Bruce. Milwaukee 1967.

činu Adama i čitavih pokoljenja naših preda.⁵⁶ Uglavnom se drži, da Adam ne mora biti jedno određeno lice (Adam znači čovjek uopće).⁵⁷ Posebno težak problem jest pitanje monogenizma i poligenizma. Rimski profesori Z. Alszeghy i M. Flick smatraju, da monogenizam nije bitni dio katol. dogme.⁵⁸ Ostaje otvorenim pitanje čovjekova položaja prije iskonskoga grijeha.⁵⁹

Liturgija

Radi kratkoće prelazimo preko ostalih dogmatskih problema (bilo bi npr. zanimljivo razmotriti teorije o odnosu naravi i milosti od Lubaca, Rondeta, Bouillarda, Rahnera, Balthasara). Zaustavit ćemo se, letimično, samo na sakramentima euharistije i pokore. Tako ujedno prelazimo i na područje liturgije.

Svima su nam dovoljno poznati uspjesi liturgijskog pokreta, koji su bili kanonizirani na II vatik. saboru. Proces posuvremenjenja liturgije nije završen. Na dnevnom redu još su mnogi prijedlozi i pokusi. U eksperimentiranju se nekada pretjerava (npr. grupa »Šalom« u Holandiji i slične grupe u Sj. Americi), pa je Kongregacija obreda morala opominjati zbog nerazboritosti i žurbe.⁶⁰

Liturgijski eksperimenti su najopasniji u obavljanju euharistije. Još težima izgledaju neki novi pokušaji dogmatskog tumačenja euharistije kao sakramenta i kao žrtve. Žrtveni vid euharistije se zapostavlja, a ističe »gozbeni« i »znakovni« (je li to samo zbog približavanja protestantima?). Nitko ne niječe realnu prisutnost Kristovu u Euharistiji, ali se ističu i drugi oblici Isusove prisutnosti u Crkvi i svijetu (nova vrsta imanentizma: Isus je — kažu — prisutan u svim ljudskim vrednotama). Premda je papa nedavno preporučio da se držimo tradicionalnih tumačenja euharistije, ipak se propagiraju i novi pojmovi transfinalizacije i transignifikacije.⁶¹

Ono, što su na znanstvenoj bazi počeli pisati o staroj praksi sakramenta ispovijedi Jungmann i Poschmann,⁶² to je berlinski vjeroučitelj Joh. Pinski htio uvesti u novu praksu, ali na revolucionaran način. Pošto smo dužni ispovijedati samo smrtnu grijehu (a oni su, veli, rijetki), također i ispovijed treba da bude rijetka, ali proživljena, a običaj tzv. ispovijedi iz pobožnosti valjalo bi napustiti. Djecu bi trebalo ispovijedati što kasnije, a nikako prije prve pričesti.⁶³ Poželjno bi bilo, da se uvedu »pokorničke

⁵⁶ Schoonenberg P., *Mysterium iniquitatis*, Wort u. Wahrheit, 10/66, 577.
— *Theologie der Sünde*, Einsiedeln 1966.

⁵⁷ *Wörterbuch zur biblischen Botschaft*, Herder 1964, str. 3.

⁵⁸ Alszeghy—Flick, *Die Erbsünde in evolutionärer Sicht*, Theologie der Gegenwart, IX, Jhg. 1966, str. 156.

⁵⁹ Haag H., *Biblische Schöpfungstheorie u. kirchliche Erbsündelehre*, Stuttgart 1966, str. 51.

⁶⁰ *Osservatore Romano*, 5. I. 1967.

⁶¹ Bezić Živan, *Novi hol. katekizam*, »Crkva u svijetu«, br. 6, 1967, st. 72.

Powers J. M., *Eucharistic theology*, Herder and Herder, N. York 1967.

⁶² O'Neill Colman, *New approaches to the Eucharist*, Alba H., 1967. Napominjem pokušaje diobe sakramenata na »velike« i »male« (Concilium, ital. br. 1, 1968, str. 35—47).

⁶³ Jungmann J. A., *Die Frohbotschaft*, Regensburg 1936.

Poschmann Bernhard — *Poenitentia secunda*, 1940.

⁶⁴ Što su prihvatili i njemački biskupi: prva pričest dijelit će se u II raz., a ispovijed tek u IV r. (*Rahmenplan für die Glaubensunterweisung*, Hrsg. von den kath. Bischöfen Deutschlands, München 1967).

pobožnosti« (Bussandacht), tj. da se spoje krepost i sakrament pokore u obliku javne i skupne pobožnosti u crkvi, gdje bi se čitalo Sv. pismo, slušala propovijed o pokori, zajednički ispitivala savjest, vršio čin pokajanja i primilo opće odriješene od svećenika (da li bi to odriješene imalo sakramentalnu moć, teolozi se ne slažu). Na kraju bi se preporučilo onima, koji su opterećeni smrtnim grijesima, da pođu na individualnu ispovijed (a tko bi u takvim okolnostima imao za to odvažnosti?). Općenito: noviji teolozi odviše naglašuju izvansakramentalnu mogućnost dobijanja oprosta od grijeha.

Neki se auktori tuže na pretjerano »sakramentaliziranje« u Katol. crkvi,⁶⁴ a francuski episkopat konstatira »križu povjerenja nekih katolika u sv. sakramente«.⁶⁵

Moralika

Kad se već govori o novoj teologiji, nije čudno alko se govori i o »novom moralu«.⁶⁶ Iako samo ime izbjegavaju, dobar dio profesora moralke plovi vodama nove teologije (Häring, Böckle, A. Auer, Egenter, J. Leclercq itd.). Neki se opet ostentativno služe nazivom »novi« (Lepp).⁶⁷ Oni nalaze u katol. moralu suviše judaizma, maniheizma i jansenizma. Čini im se pretežak za novi, hedonistički raspoloženi naraštaj. Usmjeruju ga kristocentrički (F. Tillmann, Häring).⁶⁸ Na prvo mjesto stavljaju ne zakon, već ljubav, slobodu, osobnu odgovornost, savjest i dostojanstvo ljudske osobe. Stvaraju teologiju »zemałjskih vrednota« (Thils)⁶⁹ i preporučuju »inkarnacijski moral« (Grillmeier).

Psihoanaliza prodire sve više i u crkvenu domenu. Ne samo na teoretskom planu, više pod imenom »dubinska psihologija« (Klug, Lepp, Caruso, Daim, Griesl, Görres, Vodopivec), nego i na praktičnom.⁷⁰ Ne može se poreći, da je psihoanaliza pomogla boljoj spoznaji podsvijesti, ali je stavila u pitanje pojam krivnje i grijeha. Freudovac Hesnard, inače katolik, proglasio je novi moral bez grijeha (u knjizi »Morale sans péché«, stavljenoj na Index). Inače neki moralisti, priznajući dakako pojam grijeha, žele napraviti distinkciju među smrtnim (peccatum mortale) i teškim (p. grave) grijehom, u tom smislu, da bi samo smrtni grijeh povlačio sobom gubitak milosti i vječnu kaznu (Schillebeeckx). Pokušavaju, više ili manje smiono, pronaći rješenja za teške suvremene probleme: atomsko naoružanje, bračni život, kontrola rađanja, eutanazija, umjetna oplodnja, vojna dužnost, prenapučenost, glad, socijalne nepravde itd. Posebno je

⁶⁴ Na pr. Rahner, u *Handbuch der Pastoraltheologie. II/1*, Herder 1966.

⁶⁵ La réponse de l'épiscopat franc. à la circulaire de la Congrég. pour la doctrine de la foi. (Infor. Cath. Int. 282, 1967, st. 38).

⁶⁶ Fuchs J. — *Moral u. Moralthologie nach dem Konzil*. Herder 1967.

Barnette H. H., *The new theology and morality*. Philadelphia 1967.

Dunphy William (ed.): *The new morality*. Herder and Herder, New York 1967.

Gründel Joh., *Wandelbares u. Unwandelbares in der Moralthologie*. Patmos, Düsseldorf 1967.

Lambruschini F., *Verso una nuova morale nella chiesa?* 2 vol. ed. Queriniana, Brescia 1967.

⁶⁷ Lepp Ignace, *La Morale nouvelle*. Ed. Grasset, Paris 1963.

⁶⁸ Tillmann Friedrich, *Die Idee der Nachfolge Christi*. IV. Aufl. 1953.

Häring Bernhard, *Das Gesetz Christi*. VII. Aufl. 1963.

⁶⁹ Thils Gustav, *Theologie der irdischen Wirklichkeiten*. Salzburg 1955.

⁷⁰ Postao je glasovitim slučaj benediktinskog samostana u Cuernavaca, gdje je opat Lemercier provodio psihoanalizu redovnika.

akutna rasprava: što je glavni cilj ženidbe — rađanje i odgoj djece ili ljubav?⁷¹

Namjesto dosadašnjeg morala, u kojem su važila vječna načela i objektivni kriteriji — stoga nazvanog *Essentiaethik* — neki predlažu tzv. *Existenzialmoral* ili *Situationsethik*, ali katolički moralisti ne pristaju uz ovu posljednju teoriju. Po njoj bi naime u ćudorednom vladanju odlučivala situacija pojedinca, a ne objektivna etička norma (osuđena je od Sv. oficija 2. II 1956).⁷² Situacionisti su pobudili veliku diskusiju o opstojnosti, vrijednosti, nepromjenljivosti, zamašaju i tumačenju naravnoga zakona (*lex naturalis*), koja još uvijek traje (Fuchs, Schüller, David, Rahner, van Melsen, Kaufmann).⁷³

Pastoralka

Dok je starija teologija bila uglavnom previše akademska i naučna, novija se više obraća životu i crkvenoj praksi. Na taj način većina se teoloških grana okreće prema pastoralci te traži vezu s vjernicima i svijetom u kojem žive. Kao dokaz dosta je napomenuti jednu opće poznatu činjenicu: posljednji Koncil je htio izričito — i to prvi put u povijesti Crkve — da bude upravo pastoralnim koncilom. Ili drugu činjenicu: eminentni i vodeći dogmatičar današnjice K. Rahner potpuno se angažirao, i naučno i praktično, na području pastoralca. Ili još: želi se izmijeniti i samo ime pastoralke (jer zvuči previše klerikalno!), pa se ona sve češće naziva »praktičnom teologijom« (već davno usvojeno u protestantskim krugovima) ili »scientia salutis«, Heilsorge, Heildienst i sl. (I riječ »dušobrižništvo« smatraju zastarjelom).

F. X. Arnold je pastoralku učinio više crkvenom,⁷⁴ Jungmann više kerigmatičkom,⁷⁵ Pfliegler više pedagoškom,⁷⁶ Rahner i Schurr suvremenijom.⁷⁷ Häring, Houtart, Le Bras, Greinacher, Goddijn, Lenski i mnogi drugi proširili su njezine sociološke dimenzije.⁷⁸ Brojni katehētici zabavili su se zadaćom, sadržajem i metodikom katehētike.⁷⁹ Kao plod njihova nastojanja niknuli su u posljednje vrijeme suvremeno sastavljeni katekizmi. Nije ni ascetika ostala pošteđena od novih, ne uvijek umjesnih, impulsa.⁸⁰ Čitavo blago najsvježijih iskustava bit će sakupljeno u novom

⁷¹ Weber M. Leonhard, *Mysterium magnum*. Herder 1964.

David J., *Neue Aspekte der kirchlichen Ehelehre*. Bergen — Enkheim 1966.

⁷² Denzinger XXXIII. 3918—3921.

⁷³ Fuchs Joseph, *Lex naturalis. Zur Theologie der Naturrechts*. Düsseldorf 1955.

Böckle Franz (Hrsg.), *Das Naturrecht in Disput*. Patoms V. Düsseldorf 1966.

Arntz J. T. C., *Naturrecht und Geschichte*, Concilium, Maj 1965, st. 383.

Ermecke Gustav, *Kirche und Naturrecht. Theologie u. Glaube*. Jhg 57. Heft 1. 1967. str. 56—61.

David Jakob, *Das Naturrecht in Krise und Läuterung*. Köln: Bachem 1967.

⁷⁴ Arnold F. X., *Zur Theologie der Seelsorge*. Freiburg 1959.

⁷⁵ Jungman J. A., *Die Frohbotschaft u. unsere Glaubensverkündigung*. Regensburg 1936.

⁷⁶ Pfliegler Michael, *Pastoraltheologie*. Herder, Wien 1962.

⁷⁷ Rahner Karl, *Das Dynamische in der Kirche*. Freiburg 1958.

Schurr Viktor, *Seelsorge in einer neuen Welt*. III Aufl. Salzburg 1959.

⁷⁸ Lenski G., *The Religious Factor. A Sociological Study*. II. izd. New York 1963

⁷⁹ Jungmann J. Andreas, *Katechetik, II Aufl.*, Freiburg 1955.

⁸⁰ Bezić Zivan, *Kršćansko savršenstvo, Katolička asketika*, Split 1968.

pastoralnom udžbeniku, ekipnom radu vodećih pastoralista njemačkoga jezičnog područja.⁸¹

Katol. pastoralka i ascetika nalaze se pred jednim naročito teškim fenomenom — sekularizacije svijeta, života, pa i same vjere. Moderna filozofija počela je s »dehelenizacijom« teologije i filozofije,⁸² egzegeza proizvela s »demitizacijom« Biblije i religije, a pozitivne znanosti završile s »desakralizacijom« kozmosa i čovjeka u njemu. (Već je Bonhoeffer ustvrdio, da mi moramo o Bogu »govoriti sekularno«, a Bibliju tumačiti »areligiozno«). Mnogi teolozi prihvaćaju sekularizaciju (kao fakat), ali odbijaju sekularizam (kao filozofiju). U svakom slučaju parola je dana: »ouverture au monde« (otvaranje svijetu), »Bejahung der Welt« (prihvatanje svijeta) ili »secular city« (posvjetovnjačenje javnoga života). Jer je ovo »eine weltliche Welt« (svjetovni svijet), mi moramo biti »ein Weltoffener Christ« (kršćanin otvoren prema svijetu).⁸³ Stoga priličan broj suvremenih teologa traži »angažirano kršćanstvo« (Metz), »političku teologiju« (Cox) i »social Gospel« (Niebuhr). Jer »Jahve više voli pravdu nego poklon« (H. Cox).

Pored gore navedenih mišljenja postoji još čitavo more novosti i novotarija na svim područjima teologije. Daleko bi nas odvelo, kad bismo stali nabrajati što sve ima novo u kanonskom pravu (reforma čitava Codexa!), crkvenoj povijesti, katoličkoj sociologiji, misiologiji, katehatici, homileatici, mariologiji, liturgici, ascetici itd. Kroz čitavu katoličku teologiju struji svjež povjetarac Koncila i obnove. Sve se nalazi u gibanju i previranju. Duh Sveti prolazi svojom Crkvom.

III

NAŠE STANOVIŠTE PREMA NOVOJ TEOLOGIJI

A

Prije nego preciziram konkretna stanovišta, što ih — prema mome mišljenju — treba da zauzme katolički vjernik u odnosu na novu teologiju, zaustavio bih se na slijedećim načelnim konstatacijama:

1. O tzv. novoj teologiji *ne može se donijeti neki paušalni ili definitivni sud*. Ona je sva u previranju i još nije našla sebe. Ne može se osuditi i odbaciti u cjelini, jer u njoj ima i mnogo zdravih načela, spoznaja i pobuda. Urodila je mnogim korisnim primjenama i uhvatila korijen među religiozno zainteresiranim katol. intelektualcima.

Isto tako *nije moguće ni prihvatiti sva njezina stanovišta i zaključke*, jer je »uzbudila teškoće i nesigurnost«, kako reče Biskupska sinoda. Dakle, ne treba žuriti ni s osudom ni s pohvalom.

⁸¹ *Handbuch der Pastoraltheologie, Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart*, Herder 1965. Dosad izišla 3 sveska. Još treba da izidu 2 sv. Urednici: Arnold, Rahner, Schurr, Weber. U IV svesku, kako mi je saopćio prof. Weber, imao bi se pridružiti kao urednik i bečki pastoralist F. Klostermann.

⁸² Dewart Leslie, *The future of belief*. Herder and Herder. New York 1966.

⁸³ Auer Alfons, *Weltoffener Christ*. IV. Aufl. Patmos Verlag, Düsseldorf 1966.

2. U *novoj teologiji ima dosta pretjerivanja, simplifikacija, novotarija i pomodarstva*. U nekim točkama moglo bi se govoriti čak i o vjerskim zabludama. To konstatira i Biskupska sinoda: »Na nekim su mjestima stvari došle dotle, da se više ne može govoriti o zdravom i korisnom istraživanju niti o legitimnim pokušajima, da se izlaganje objavljene nauke prilagodi novim potrebama i zahtjevima današnje kulture, nego se mora govoriti o neopravdanim novotarijama, o lažnim mišljenjima, pa čak i o zabludama u vjeri, ukoliko se krivo tumače i izlažu neke vjerske istine, napuštajući potreban kontinuitet u progresivnoj spoznaji nauke. Posebno su oci požalili, što neki stavljaju u sumnju čak i neke vjerske istine, među kojima su spoznaja Boga, osoba Kristova i njegovo uskrsnuće, Euharistija, misterij istočnog grijeha, trajna objektivnost moralnog reda i neprekidno djevičanstvo bl. Djevice Marije.«⁸⁴

3. *Uza sve svoje slabosti nova teologija, uzeta u cjelini, ne bi se mogla smatrati nekim heretičkim pokretom*. Uopće, barem do sada, ona ne predstavlja kakav razrađeni i sustavni teološki sistem. Krivo bi bilo nazvati je i neomodernizmom,⁸⁵ jer ona ne zabacuje racionalni pristup vjeri niti negira nadnaravnu stvarnost. Ona ne poriče ni jednu temeljnu kršćansku istinu (dakako, izjave pojedinih radikalaca ne smijemo pripisivati svima) i nije neki novi svjetovni nazor. Iako stavlja u pitanje mnoga tradicionalna shvaćanja kršćana, koja se krivo povezuju uz bit kršćanstva, ona se trudi da pronađe nova, suvremenija, naučnija i modernim ljudima bliža rješenja. Ni u kojem slučaju ne želi biti u sukobu s pravom vjerom niti minira vjeru kao takvu (stanovišta nekih ekstremnih »bog-je-mrtav« — pesimista ne smijemo smatrati mjerodavnima za sve ostale moderne teologe). Ipak moramo priznati s Rahnerom, da bi mogla u nekim svojim revolucionarnim postavkama postati »eine subkutane Heresie« (potkožna hereza).

4. *Predstavnici nove teologije nisu nikakvi shizmatici*. Čak ni oni, koji najviše kritiziraju crkvene strukture. Oni su naime zaljubljeni u »novo lice Crkve«. Ako žele vidjeti i pokazati svijetu Crkvu ljepšom, mlađom, ljudima pristupačnijom, ako su nezadovoljni njezinim povijesnim oblicima, a često i njezinim službenim predstavnicima, to je redovito iz ljubavi prema svetoj katoličkoj i apostolskoj Crkvi. Nitko od njih ne želi kidati s Crkvom — Kristovim Tijelom — niti stvarati nove crkve ili sekte. Svi hoće da ostanu katolicima. Premda se ponegdje (npr. u Holandiji i Sj. Americi) neki katolici povlače u kut i obrazuju svoje intimne kružke, ipak su svjesni društvenog značaja Crkve i žele ostati njezinim udovima. To je nedavno s radošću istakao i poznati crkveni sociolog kanonik Houtart.⁸⁶

5. Često se u pokoncilskoj štampi, a u vezi s novom teologijom, piše o »krizi« Crkve ili katolicizma. Sve zavisi od toga, kako se shvaća riječ

⁸⁴ Svesci, Kršćanska sadašnjost, Br. 6, 1967, str. 11.

⁸⁵ To je i zaključak francuskog episkopata (u odgovoru Kongregaciji za nauku vjere): »Bref, à considérer l'ensemble de la situation, il n'y a pas lieu de parler d'une résurgence du modernisme au sens historique du terme.« Informations Cath. Int. br. 282, g. 1967, str. 36.

⁸⁶ Informations Cathol. Internationales, br. 303, siječanj 1968, str. 9.

kriza. Ako joj se daje negativan prizvuk i njome nagoviješta rasulo ili agonija vjere, onda je ne bismo mogli prihvatiti, onda tvrdimo s potpunim uvjerenjem: Crkva nije u krizi. Ako se kriza uzima u potpunom i osnovnom smislu riječi kao fenomen razvoja, prevladavanje prošloga i odbacivanje balasta, kao simptom dozrijevanja i kristalizacije, prihvaćamo tu riječ objeručke.⁸⁷ Kriza je uvijek bolan proces kao i svako radanje, ali bolom se plaća i svaka radost. Nakon faze muteža i meteža («areligiozno»⁸⁸ kršćanstvo! »evanđelje« kršćanskog ateizma! »profanitet« salkralnoga!) nastupa faza čišćenja i filtriranja, a napokon i ona bistrenja i smirenosti. Mjesto o krizi, ispravnije bi bilo govoriti o buđenju, obnovi ili prekretnici katoličke teologije.

Ne samo u katoličkoj, nego jednako tako i u protestantskoj teologiji sve više se primjećuju tonovi optimizma i nade. Sve češće se govori o eshatološkim vrednotama kršćanstva, a Moltmannova knjiga *Teologija nade* doživjela je u 2 godine 6 izdanja.⁸⁹

B

Na kraju bih se usudio dati slijedeće sugestije upogled našeg odnosa prema novoj teologiji:

1. Nikakve panike ni straha! Neki obožavaoci tradicije (a obožavati smijemo samo Boga, a ne *svoje* pojmove i filozofeme o njemu) kukaju na sav glas: gaze se stare svetinje, ruši se Crkva, izvrće se katolička vjera. To sve već vjekovima čine neprijatelji vjere — pa čak i mnogi »prijatelji«: polukršćani, judaizantes, feudalizantes, triumphalizantes! — ali to nije cilj suvremenih teologa. Oni žele svojim istraživanjima — koja kao i svako istraživanje mogu biti i lutanje — upravo pomoći Crkvi da pronade pravi put u džungli današnjice.

2. Novi i teški problemi pred kojima smo se našli, i s kojima se nova teologija odvažno uhvatila u koštac, traže od nas *solidniji i temeljitiji studij teologije*. Mnoge poteškoće, s kojima smo se susreli, jasno pokazuju, kako je naša osobna vjera bila slaba, naša teologija prilično zastarjela, a vjersko znanje nedovoljno. Sve nas kršćane još čekaju teški dani kušnja, sumnja i kolebanja. Čekaju nas i dani koegzistencije u jednom pluralističkom društvu, konfrontacije s protivnim nazorima, pa i borbe za opstanak (a »Kulturkampf« nije najlakša od svih borbi!). Pred nama stoji i era dijaloga sa svima: suvjercima, krivovjercima i nevjercima. Kako ćemo u svemu tome izdržati, alko se teološki bolje ne oboružamo? Konačno: teologija je znanost. Kao znanost mora se i ona razvijati te stalno napredovati.

3. Od zrela vjernika traži se i *kritičko stanovište*. Izobraženi katolik treba da zna razlikovati bitno od nebitna, zmo od pljeve, sadržaj od fraze. U starijoj teologiji nije bilo sve suho zlato, mnogo toga je bilo uvje-

⁸⁷ Eduard Schillebeeckx: »Je suis optimiste: c'est une crise de croissance« (Inf. Cath. Int. br. 290, 1967, str. 18).

⁸⁸ Casserley J. V. L., *The death of man. A critique of Christian atheism*. Morehouse-Barlow, New York 1967.

⁸⁹ Moltmann Jürgen (protestant), *Theologie der Hoffnung*. Kaiser Verlag, München, I izd. 1964, a već 1966. g. VI izd.

tovano historijskim prilikama i neprilikama, dosta toga izraženo preživjelim kategorijama i rječnikom. Zašto bismo vezali svoju vjeru uz okamine i muzealne eksponate? Naša se vjera mora doživljavati u sadašnjem vremenu, u današnjim dilemama, u suvremenim okršajima, na životnim raspućima. Mi nismo paleografi, mi smo svjedoci vječnih vrednota. Kršćanskoj vjeri pripada budućnost.

Ne isto tako treba da budemo kritički i prema novoj teologiji. Premda smo priznali njezine dobre namjere, ne možemo zatvoriti oči ni pred njezinim slabostima, kolebanjima i tapkanjima. Nije sve novo odmah i dobro zato, što je novo. Sudbina svega novoga jest upravo problematičnost. Ne ćemo ga primati u duhu bolesne radoznalosti i pomodarstva, već trijezno, kritično i oprezno. No također i otvorenim umom i poučljivim srcem. »Sve kušajte, a izaberite samo ono, što je zdravo i korisno!« — uči nas sv. Pavao. (1 Sol. 5,21).

4. Važno je znati razlikovati dogmu od teološkog mišljenja. Nije sve ono, što smo učili u katekizmu dogma, a niti sve ono, što govore moderni teolozi, članak vjere. Mnogo toga smo čuli na vjeronauku, slušali u propovijedima i čitali u vjerskim knjigama što ne spada na bit katoličke vjere, nego je možda bilo samo pobožno mišljenje sv. otaca ili kršćanskih pisaca. Teolozi prošlosti i sadašnjosti, proučavajući i tumačeći Objavu, nisu samo prekuhivali stare dogmatske recepte, nego su tražili i nova rješenja te pokušavali bolja tumačenja. Da su u tom poslu imali i neuspjeha, i da će ih imati i ubuduće, nije nikakvo čudo, niti treba da nam to bude na sablazan. Humanum esse errare.

Stoga moramo dobro poznavati, što je u našoj vjeri sigurno objavljeno i od Crkve definirano kao istina (dogma), a što je samo spekulacija učesnaka ili profesora (teološki zaključak ili mišljenje). Primjera radi: u crkvenoj nauci o stvaranju svijeta dogma je samo ovo: Bog je stvorio svijet, a sve ostalo — kada, kako, kojim redom — spada u područje slobodnog vjerovanja.

5. A tko će nam kazati ono, što je sigurna istina, ono, što moramo vjerovati fide divina et catholica? Božja Objava (Sv. pismo i tradicija) predana na čuvanje Katol. crkvi. A ako nam je u Objavi nešto sporno ili nejasno? U tom slučaju imamo nepogrešivo crkveno učiteljstvo (papa i biskupi s papom na koncilu). Teolozi ne spadaju u nepogrešivo crkv. učiteljstvo, ali je njihova zadaća da pomognu crkv. hijerarhiji u boljem tumačenju i naviještanju Evandjelja. U slučaju spora (što se događa samo u odnosu pojedinih — nikada svih — teologa prema crkv. učiteljstvu) naš posluš pripada jedino namjesniku Kristovu i zakonitim nasljednicima apostola (kolegij biskupa).

Ni u kojem slučaju ne dajmo se zavesti od svoje osobne »nepogrešivosti«. Bio bi paradoks: ne vjerovati u nepogrešivost Crkve, a vjerovati u svoju vlastitu.

Završit ću riječima njemačkog publicista Ericha Kocka: »Evandjelje je uvijek najnovija teologija!«⁹⁰

Živan Bezić

⁹⁰ Diakonia, br. 6, g. 1967, str. 340.